

Sprogtilegnelse

Foto: Michael Boch Ipsen

Ordblindhed skal ikke afholde mig fra at læse!

Ghita Nørby, skuespiller og modtager af Modersmål-Prisen 1998

Da jeg gik i skole for mange år siden, var der overhovedet ikke nogen, som tænkte på ordet *ordblind*. Jeg ved slet ikke, om det eksisterede i vores bevidsthed.

Jeg har altid elsket at læse, men jeg læser ikke hurtigt. Jeg læser langsomt! Jeg bliver nødt til at læse hvert enkelt ord. På den måde får man at vide, hvad der står. Og det kan eventuelt gøre indtryk på dig. Ordblindheden skal ikke forhindre mig i at læse. Så må jeg hellere læse lidt mindre og få det ud af det, jeg kan.

Nu er det ikke sådan, at jeg f.eks. ikke kan læse skilte. Så handicappet er jeg ikke. Men hvis jeg skal skrive et brev, kan jeg godt komme i tvivl om, hvordan et ord skal staves, f.eks. om *symfoni* skal være med *ph*. Så finder jeg et andet ord, som jeg *kan* stave. Så tager jeg kam-

pen op og finder på en måde. Og stavekontrol er jo herligt at have, selvom man også skal huske at tænke selv.

Jeg har meget stor medlidenhed med dem, der slet ikke kan læse og skrive. Jeg lærte egentlig at læse, som alle andre børn lærer det. Men jeg var bare ikke så god til det som de gode. Ordblindhed er mange slags. Min form for ordblindhed gør, at jeg læser langsommere og går ned i teksten. På den måde er det positivt, for jeg bliver standset i et *flow*. Jeg kan ikke bare skimme en tekst. Derfor har jeg lavet min egen »tegn sætning«, der markerer pauserne, når jeg læser højt.

Modersmål-Selskabets bestyrelse

- Formand Ulla Weinreich
formand@modersmaalselskabet.dk
- Næstformand Christian Munk
munk@modersmaalselskabet.dk
- Kasserer Michael Bach Ipsen
kasserer@modersmaalselskabet.dk
- Webmaster Svend Nielsen
webmaster@modersmaalselskabet.dk
- Ingrid Carlsen
- Torben Arboe
- Shëkufe Tadayoni Heiberg

Suppleanter

- Uffe Hartvig Larsen
- Helle Lykke Kofoed Jensen

Adresse

Modersmål-Selskabet

c/o Ulla Weinreich
Kærsangervej 12, 1.tv.
DK-2400 København NV

Tlf.: 21 860 864

CVR-nr.: 76824215

sek@modersmaalselskabet.dk

Kontingent og betaling

250 kr. pr. år. Portotillæg udland: 150 kr.

MobilePay: 35556

Reg.nr. 9570 kontonr. 667 6901

SWIFT/BIC: DABADKKK

IBAN: DK8030000006676901

Betalingservice

PBS-nr. 09525351, debitorgr.: 00001

Kundenr. = medlemsnr. (4 cifre)

Modersmål-Selskabet

Modersmål-Selskabet har til formål at virke for bevarelse og udvikling af modersmålet som en grundlæggende forudsætning for dansk kultur og folkestyre. Dette tilstræbes ved:

- At vække forståelse for betydningen af en klar, udtryksfuld og varieret anvendelse af sproget i tale og skrift – med respekt for dialekterne.
- At formidle kendskab til forskning og uddannelse vedrørende det danske sprog.

Sprog & Samfund

Modersmål-Selskabets medlemsblad, *Sprog & Samfund*, udkommer fire gange årligt. Artiklerne tegner ikke nødvendigvis selskabets holdning.

Eftertryk er tilladt med kildeangivelse.

Redaktion

Christian Munk

Ulla Weinreich

Ansvarshavende redaktør

Michael Bach Ipsen

Tlf.: 40 61 08 58

red@modersmaalselskabet.dk

Layout

Hanne Grønlund

ISSN

ISSN 0108-433X (trykt udgave)

ISSN 2246-4212 (PDF)

Marts 2022 (40. årgang nr. 1)

Bibliotekets tilbud til ordblinde - hvordan får man hjælp til at blive gode venner med litteraturen, når man er ordblind?

v/ Roskilde Bibliotek

Ordblindhed: Hvor kan man få hjælp og finde mere viden? Om ordblindes ofte manglende forhold til litteraturens verden

v/ Marie Wolter Bertelsen, centerleder

Guidet fælleslæsning

v/ Roskilde Bibliotek

Fra bogstavmylder til forfatter

v/ Anne Hjelmsø, ordblind forfatter

Premiere på børnebogen Din tur, Adrian

v/ Modersmål-Selskabet

Bogen kan også købes nu på modersmaalselskabet.dk og på Kulturstation Vanløses Børnemarked lørdag den 19. marts.

Modersmål-Selskabet, Hf og VUC Roskilde og Roskilde Bibliotek inviterer til

Litteraturaften for ordblinde

Deltagelse er gratis!

torsdag den 17. marts kl. 18-20

på Hf og VUC Roskilde, Læderstræde 4, 4000 Roskilde

Modersmål-Selskabet

Ghita Nørbys egen vej som ordblind

Michael Bach Ipsen & Ulla Weinreich

For 24 år siden fik Ghita Nørby Modersmål-Prisen for at være talestemmens kunstner og bruge sig selv som instrument. Dette har hendes ordblindhed ikke stået i vejen for, tværtimod.

Vi møder Ghita Nørby en stille vinterdag, omgivet af sine mange bøger, rollehæfter og kunstværker. Hendes klare stemme og tydelige diktion genkender man øjeblikkeligt fra hendes lange liv på teater og film. »Der er en meget vigtig ting, som jeg gerne vil fortælle jer,« ler hun ivrigt. »Jeg er taknemmelig for at være ordblind! Det er der ikke så mange, der er. Men det er jeg, fordi de tekster, jeg går ned i, læser jeg på en helt, helt anden måde end de mennesker, der bare skimmer dem hurtigt.«

En stærk lille pige

Ghitas far læste højt for børnene af *Robinson Crusoe*, *De tre musketerer* osv., men der var ikke nogen, der satte sig ned og øvede højtlesning med den lille Ghita. I skolen var hun en barsk lille én, der kunne klare sig selv og grinede hele tiden. Derfor blev hun heller aldrig mobbet, selvom ordblindene dengang var lette ofre: »Det er ikke sjovt at mobbe mig. Jeg går lige nøjagtigt imod fjenden. Jeg viger ikke! Det er min natur. Det har jeg altid gjort!« husker hun bestemt.

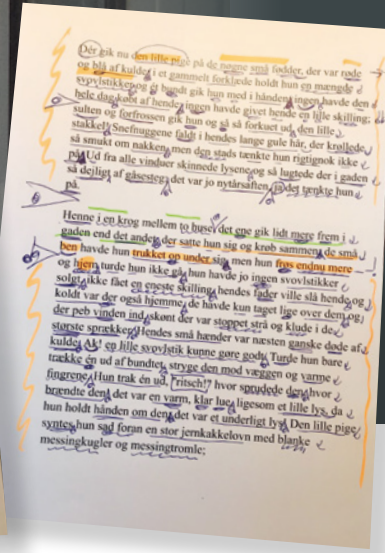
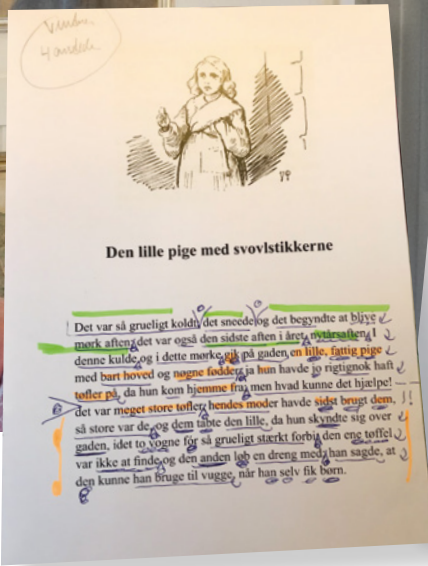
Ordblindhed var ikke noget, man tænkte over, da Ghita gik i skole. Der var tit nogen, der havde skrevet »Ghita er dum« på tavlen, fordi hun ikke kunne hu-

ske, hvor mange g'er der skulle være i *ligge*, eller om det var k'er. Men det tog hun sig slet ikke af. For hun var jo ikke dum!

»Jeg holder meget af at skrive, så jeg skrev nogle stile, der var fulde af stavfejl, og de fik fantastisk dårlige karakterer. Og de var mægtig gode, så min far gemte dem. Dengang slog man jo op i leksikoner for emner, man fik i skolen. Men da gik jeg fantasiens vej, og jeg kunne jo ikke stave til det, så derfor var der ingen, der læste om, hvor sjov en pludselig idé denne lille pige havde fået. Nej, de tænkte på, at det var stavet forkert! Men jeg havde kræfterne til at være ligeglad. Det vidste jeg jo ikke, men jeg var fuldstændig ligeglad!«

Ghitas egen tegnsætning

Ordene og sætningerne kørte ud i ét i meningsløshed for Ghita, men så udviklede hun sin egen »tegn-sætning«, som hun har brugt lige siden. »Jeg kunne lige sætte en streg under det der, for så holder jeg fast på sætningen. Så er det ligesom, at sætningen standser for mig. Det ser fuldstændig sindssygt ud, men det hjælper på ordblindhed! Det kan jeg godt sige jer. Det viser, hvilket ord der er vigtigt, hvilket komma

Ghita Nørbys oplæsningsseksemplar af H.C. Andersens *Den lille pige med svovlstikkerne*.

De lodrette krummelurer signalerer vejtrækning, og de vandrette viser, at to afsnit ikke hører sammen.

osv. Sådan at jeg går ned i teksten, meget mere end almindelige mennesker gør. Det gør jeg på grund af min ordblindhed, for jeg *kan* ikke andet. Ellers kan jeg ikke forstå, hvad der står.«

Den dag i dag, hvad Ghita end laver, hvis hun læser op i radioen, indtaler tegnefilm, læser H.C. Andersen på turné med Michala Petri og Lars Hannibal eller på anden måde arbejder med tekster, laver hun lynhurtigt og fuldstændig automatisk denne tegnsætning.

Om at læse H.C. Andersen højt siger Ghita Nørby: »Jeg kunne aldrig finde på at slippe H.C. Andersen ved at lære ham udenad. Det skal gå gennem hans tekst og ud. For du kan ikke overgå ham ved at dramatisere ham. For jeg er bare en lille snegl. Han er jo geniet. Det skal jeg ikke sætte mig foran. Så slår han mig, det kan jeg godt sige dig. Med syvtommersøm!«

Væk fra de vante omgivelser

Ghita Nørbys far var kammersanger ved Det Kongelige Teater, og hendes mor var pianist. De boede i Nyhavn 10, så det var en lille verden, Ghita voksede op i. Men da hun var ung, blev hun sendt på Askov Højskole i Jylland, mellem Kolding og Esbjerg.

»Jeg troede, det skulle tage livet af mig, men det er den største gave, de har givet mig,« fortæller hun.

På højskolen blev læsevanskelighederne nemlig mødt med en helt anden forståelse. I stedet for at kanøfle Ghita for at stave forkert var indstillingen:

»Kan du ikke finde ud af det? Det må vi se at gøre et eller andet ved.«

»Det fyldte så meget at være der. En højskole er jo et sted, hvor alle mulige mennesker samles. Og det er også en stor udvikling for et lille menneske, som kommer fra et lillebitte specielt miljø. Du kommer ud og ser: 'Nå gud, der findes andre ting.' Så derfor er efterskoler og højskoler *geniale*, synes jeg!« Festsalen på Askov Højskole var også det første sted, hvor Ghita Nørby optrådte på en scene, husker hun og fortæller om opførelsen af Aristofanes' komedie *Lysistrate*. »Der var så uendelig meget kunst og kultur at hente. Og det gør jo, at hvis du ellers er indstillet på at tage imod, så farver det din intelligens, dit hjerte og dit følelsesliv. Og det udfordrer jo ordblindheden!«

Ghita Nørby elsker stadig at læse og skrive. Som hun siger, i dag bruger hun sine helt egne læsetegn og stavekontrol, og hun er kun en lille smule ordblind. Men hun fandt sin egen vej! ■

Om skolegangen og baggrunden for opholdet på Askov Højskole: Se samtalebogen med Niels Birger Wamberg: *Mine egne veje* (Gyldendal, 1985), s. 46-48, 53-55.

Om at læse H.C. Andersen højt: Se samtalebogen med Ulla Terkelsen: *Den eneste gyldige grund til ikke at møde op er, at du er død* (Forlaget 28B, 2020), s. 120-123.

Hjælp til ordblinde er afgørende

Michael Bach Ipsen

Ca. 8 % af børn og unge er ordblinde, og næsten 2/3 er drenge, men der er hjælp at hente: Skoler og uddannelsessteder skal tilbyde målrettet støtte, og voksne kan benytte det gratis ordblindetilbud, OBU.

Der findes andre slags læsevanskeligheder end ordblindhed, f.eks. vanskeligheder ved at forstå *betydningen* af det, man læser. Man kan godt være ramt af begge dele, men ved ordblindhed alene har man ikke problemer med at forstå den sproglige betydning. Korrekt diagnosticering er vigtig, for at man kan få den rette hjælp.

Ordblindhed (*dysleksi*) er nedsat evne til at (lære at) læse og skrive, og graden kan variere meget. Da det er arveligt, kan ordblinde børn tit have svært ved at få hjælp af deres forældre med at læse. Ordblindhed er neurobiologisk forårsaget og giver problemer med hurtig og fejlfri sammenkobling af bogstaver og lyde ved læsning, og lyde og bogstaver ved stavning.

Ordblinde har især svært ved at læse ord, de ikke har set før, og deres læse- og stavfejl afviger fra de almindelige stavfejl, hvor der normalt er sammenhæng mellem bogstav og lyd. En ordblind kan f.eks. læse *kulde* som *kunne* eller skrive *din* i stedet for *dig*.

Det er vigtigt med tidlig diagnosticering og en målrettet indsats og aftaubisering for at hjælpe den ordblinde til at tilegne sig læse- og skrivefærdighed. Undervisningen skal til at begynde med gå langsomt, indeholde gentagelser og ske i små trin, hvis den ordblinde skal knække læsekoden. Senere kan man så udvide læsestrategierne og benytte sig af genkendelige mønstre og elektroniske hjælpemidler.

Forudsætning for en normal hverdag

For den læsekyndige er det, ligesom med sanser og kropsfunktioner, en selvfølge at kunne læse for at gebærde sig i alt fra trafikken til den politiske debat, kommunikere med familie, venner og myndigheder og varetage mange jobfunktioner.

At være ordblind kan være invaliderende. Langt færre gennemfører en boglig uddannelse – selv om de kan have god forståelse for faget – fordi pensum overvejende formidles på skrift. Ordblinde har hverken lavere intelligens eller dårligere hukommelse end resten af befolkningen. Faktisk bruger de tit udenadslære og it-hjælpemidler for at kompensere for den ringere læsefærdighed.

En af dem er 19-årige Noah Thilemann, som er kendt fra tv-dokumentaren *Vi er ordbildne*. Han er ved at tage kørekort og ser videoer, der forklarer færdselsteorien, fordi det giver ham en meget bedre forståelse end teoribogen.

Man skal heller ikke kimse ad lydøger. De er en nyttig kilde til at indtage alderssvarende litteratur i et naturligt tempo, så man kan bruge energien på indholdet og ikke på at afkode det. Nogle husker og opfatter ting bedst gennem øjnene, andre gennem ørerne. Noah hører til sidstnævnte gruppe, så selvom han har brugt mange timer i lektiecaféen og udfordret sig selv med tunge romaner for at blive bedre til at læse, er lydøger vigtige, hvis han vil fokusere på indholdet i en fortælling i stedet for at bruge energi på at læse teksten.

Ikke alle får den nødvendige hjælp

Danmark har en national ordblindetest, *Ordblindetesten*, som kun kan bruges én gang på samme person. Havner man i testens røde kategori »ordblind«, er man berettiget til undervisning i læsestrategier og eksamen på særlige vilkår og får adgang til det særlige lydbogsbibliotek *Nota*. Men mange ordblinde havner i den gule kategori »fonologiske vanskeligheder«, når de testes i 3. klasse, selvom de i udskolingen, hvor teksterne er blevet sværere, ville havne i den røde.

Både Undervisningsministeriet og Samrådet for Ordblindhed og Andre Læsevanskeligheder har derfor påpeget, at også andre standardiserede tests kan og bør bruges til at diagnosticere ordblindhed og bevilde hjælp.

Det kan nemt blive en ond cirkel, hvis den ordblinde efter flere nederlag mister motivationen for at beskæftige sig med skriftsproget. Mobning og manglende forståelse har især tidligere medvirket til, at ordblindhed er blevet en psykisk belastning.

Noah Thilemann blev først testet relativt sent, i 6. klasse. Det gjorde ham både lettet og lykkelig, at der fandtes en god forklaring på, hvorfor han havde så svært ved at læse. Men han husker også, at selvom han godt kunne lide at gå i skole og lære, så mistede han modet af ikke at få kyndig læsevejledning og få

at vide, at han skulle satse på en erhvervsuddannelse.

Det ændrede sig heldigvis radikalt, da han kom på ordblindeefterskole og fik hjælp af specialiserede lærere. Han fik 12, ikke kun i matematik, men også i mundtlig dansk. Det havde han aldrig forestillet sig kunne ske, og efterskolelærerne forsikrede ham flere gange om, at han sagtens kunne tage en boglig uddannelse. Til sidst gav det ham modet til at begynde på den treårige HF for ordblinde på VUC i Roskilde.

Ordblindhed er langtfra noget nyt fænomen. Det blev beskrevet første gang allerede i 1877 af den tyske læge Adolf Kußmaul. Derfor er det også en skændsel, at mange ordblinde helt frem til slutningen af det forrige århundrede blev betragtet som mindre begavede i stedet for at få den nødvendige hjælp til at lære at læse og skrive. ■

19-årige Noah Thilemann fik i mange år at vide, at han som ordblind ikke skulle satse på en boglig uddannelse, indtil han kom på ordblindeefterskole og fik den støtte, han havde brug for.

- Det er gratis at blive testet for ordblindhed for børn i skolen og for voksne på et voksenuddannelsescenter (VUC), som også tilbyder gratis ordblindeundervisning.
- Læs mere på sundhed.dk under *dysleksi*, ordblindhed.dk og ordblindeforeningen.dk.

Foto: Noah Thilemann, Photomann

Hvad laver en audiologopæd?

*Iben Ironman Nielsen, cand.mag. i audiologopædi,
suppleant i Audiologopædisk Forening ✉ iben@alf.dk*

Audiologopæder arbejder med kommunikationsvanskeligheder hos børn og voksne. I artiklen vil jeg forsøge at give et overblik over, hvad audiologopædi er, og hvad audiologopæder laver.

Termerne *audiologopædi* og *audiologopæd* opstod i forbindelse med et forslag om oprettelsen af en ny uddannelse på Københavns Universitet i audiologopædi. Forslaget

blev fremsat allerede i starten af 70'erne, men det var først i 1982, den første årgang kunne starte på Københavns Universitet, Amager. Sidenhen blev studieretningen oprettet i 2002 på Syddansk Universitet, Odense. Uddannelserne er placeret på de humanistiske fakulteter, og det er muligt at tage bachelor- og kandidatgrad i faget. Audiologi er dog en selvstændig studieretning på Syddansk Universitet, der i 2019 blev flyttet til det Sundhedsvidenskabelige Fakultet. Bacheloruddannelsen giver adgang til at arbejde inden for nogle af de audiologopædiske

områder. På audiologopædistudiet undervises der i flere forskellige fagområder, herunder lingvistik, anatomi og psykologi.

Audiologopædiuddannelsen opstod som et alternativ til den overbygning, læreruddannede kunne tage inden for logopædi, audiologi og læsning på Danmarks Lærerhøjskole, hvorefter de kunne arbejde som tale-høre-(læse-)pædagoger. I dag kan lærere og pædagoger, og andre med relevant pædagogisk grunduddannelse, stadig tage diplomuddannelsen i logopædi på nogle af professionshøjskolerne, og der udbydes også en diplomuddannelse som ordblindelærer inden for både grundskolen og voksenområdet.

Kært barn har mange navne

Mange vil kalde sig audiologopæder eller bachelor/cand.mag. i audiologopædi, når de er færdiguddannede, men for flere kan deres officielle stillingsbetegnelse

- På Audiologopædisk Forenings hjemmeside alf.dk kan man finde mere information om det audiologopædiske felt og dets historie.
- I mange år foregik uddannelsen til talepædagog således, at autoriserede talepædagoger kunne oplære og indstille nye talepædagoger til eksamen og autorisation. Det var først i 1959, talelæreruddannelsen

blev oprettet. Den blev varetaget af taleinstitutterne i Hellerup og Århus. I 1965 overgik uddannelsen fuldstændigt til Danmarks Lærerhøjskole, som en overbygning på læreruddannelsen, og sidenhen fulgte studieretningen audiologopædi som et alternativ. Med studieretningen inden for audiologopædi blev det igen muligt for andre end læreruddannede at praktisere inden for feltet.

Audiologopæder kan arbejde med børn, som har forskellige sprog- og talevanskeligheder. Det kan være stammen, udtalevanskeligheder, sprogforstyrrelser eller stemmevanskeligheder.

Iben Ironman Nielsen

se bl.a. være tale-høre-lærer, tale- (høre-)pædagog, talekonsulent, tale-høre-konsulent, læsekonsulent, ordblindeunderviser alt efter overenskomst og arbejdsområde. De faglige foreninger har imidlertid opfordret til, at alle, der arbejder inden for feltet, anvender fællesbetegnelsen *logopæd* uanset uddannelsesbaggrund. *Logopæd* vækker da også mest genklang internationalt. F.eks. hedder det *logoped* på svensk og *logopeda* på spansk. Der er i dag ingen autorisation inden for området, og audiologopæd/logopæd er altså ikke beskyttede titler.

Audiologopædens arbejdsområde

Audiologopæder opnår gennem deres uddannelse specialiseret viden om kommunikationsvanskeligheder hos børn og voksne. Det gør dem i stand til at afdække vanskelighederne samt planlægge og udføre relevante indsatser. Det kan være direkte træning og/eller vejledning af pårørende eller de professionelle i borgerens netværk. De fleste audiologopæder vil være ansat på det regionale eller kommunale område og vil i mange tilfælde arbejde tæt sammen med andre fagprofessioner som psykologer, specialpædagoger, fysioterapeuter og ergoterapeuter.

Imidlertid vil flere af dem, som arbejder inden for det audiologiske område, også finde ansættelse på private høreklinikker eller hos høreapparatsproducenterne. Nogle audiologopæder vælger at starte privat praksis enten som hoved- eller bierhverv. En mindre gruppe af audiologopæder underviser og forsker på uddannelsesstederne eller arbejder i ministerier, på videnscentre m.m.

Overordnet set arbejder de fleste audiologopæder inden for de tre hovedområder: *logopædi*, *audiologi*

og *læsning*. *Logopædi* er et bredt felt, som omhandler tale, sprog og stemmevanskeligheder hos børn og voksne. Langt de fleste audiologopæder arbejder dog enten med børn eller voksne og inden for et afgrænset logopædisk felt. Audiologopæder kan arbejde med børn,

som har forskellige sprog- og talevanskeligheder. Det kan være stammen, udtalevanskeligheder, sprogforstyrrelser eller stemmevanskeligheder. På voksenområdet kan audiologopæder arbejde med udredning og rehabilitering af borgere, som har fået tale- og sprogvanskeligheder efter en senhjerneskade. Endelig kan nogle arbejde med stemmevanskeligheder hos voksne, eller de kan arbejde som stemmetrænere for professionelle stemmebrugere.

Audiologi omhandler hørelse og høretab, herunder afdækning og afhjælpning af dette. Audiologopæder, som arbejder inden for det audiologiske felt, kan bl.a. arbejde med høreapparatstilpasning, vejledning i brug af høreapparater og/eller genoptræning af hørelsen hos børn og voksne, som har fået behandlet et større høretab med høreapparater eller CI (*Cochlear Implant*).

Feltet læsning omhandler viden om den typiske skriftsproglige udvikling og de skriftsproglige vanskeligheder, som kan opstå hos børn og voksne. Inden for læsning vil audiologopæder typisk arbejde med afdækning og indsatser til voksne ordblinde, herunder ordblindeundervisning og støtte i brug af tekniske hjælpemidler f.eks. på VUC'erne. På børneområdet udføres denne funktion på nuværende tidspunkt primært af læsevejledere på de enkelte skoler. Det vil typisk være folkeskolelærere, der har taget diplomuddannelsen i læsevejledning eller som ordblindelærere. ■

Ny grundbog, som favner bredt

Christian Munk, cand.mag. i lingvistik

Laila Kjær bæk og Ditte Boeg Thomsen har redigeret lærebogen *Børns sprogtilegnelse*, som giver en grundig og fyldestgørende introduktion til et område med mange facetter i krydsfeltet mellem sprogvidenskab, pædagogik og psykologi.

Vi har her at gøre med en tværfaglig lærebog, som er henvendt til studerende på alle uddannelser, der beskæftiger sig med børn, sprog eller kognition. Det inkluderer altså audiologopædi, audiologi, logopædi, børns sprog, dansk som andetsprog, lingvistik, psykologi, pædagogik og interkulturel pædagogik. Min indgangsvinkel til bogen er min baggrund som cand.mag. i lingvistik, men i høj grad også som far til to børn på henholdsvis 9 måneder og 3½ år.

Indhold

Kapitlerne er skrevet af en række forskere fra Københavns Universitet, Syddansk Universitet og Aarhus Universitet, som hver især er eksperter på forskellige områder inden for sprogtilegnelse – herunder audiologopædi, psykologi og sprogvidenskab. Der indrages i vid udstrækning grundlæggende og aktuel forskning, og bogen er fagfællebedømt for at sikre den videnskabelige kvalitet.

Første halvdel af bogen indeholder, foruden en introduktion, kapitler om børns tilegnelse af udtale, ordforråd, grammatik, kognition og pragmatik. Med andre ord får man en gennemgang af udviklingen fra sprogets mindste bestanddele til de største, og det hele sættes i en social kontekst. I anden halvdel behandles forskellige vilkår og udfordringer, som kan have indvirkning på sprogtilegnelsen. Det gælder flersprogethed, stammen, høretab, udviklingsmæssige sprogforstyrrelser og autisme. De sidste to kapitler beskriver anvendelsen af sprogtestning og sprogmiljøet i dagtilbud.

Som enhver god grundbog forudsætter den ingen særlig viden om nogen af fagområderne på forhånd.

Lærerne kan som sagt have vidt forskellige baggrunde, så alt er forklaret på en let tilgængelig måde. Hvert kapitel indledes også med en synopsis og afsluttes med en sammenfatning, så man nemmere kan fokusere sin læsning på de områder, som man gerne vil forstå bedre. Og der gives da også rigeligt med forslag til videre læsning.

I praksis

Mange af bogens læsere vil i kraft af deres uddannelse eller arbejde skulle omsætte den viden, de får, til handling i den virkelige verden. Det er forfatterne i bogen også meget opmærksomme på, så der gives ofte konkrete eksempler på, hvordan man kan hjælpe børns sprogtilegnelse på vej.

Som far kunne jeg ikke lade være med at tænke på mine børns udviklingstrin i sprogtilegnelsen. Min yngste på 9 måneder er i pludrefasen, så der snakkes på livet løs, og man kan mærke, at forståelsen også så småt er på vej.

Min ældste er 3½ år og har længe haft et rigt ordforråd og komplekse sætningskonstruktioner, men på bekostning af udtalen. Det var rart at få bekræftet, at hans udtalemønstre faktisk ikke er typiske for en dansktalende dreng på hans alder. Han udtaler f.eks. somme tider *j* som *l* og siger derfor »la« i stedet for »ja«. Det nævnte vi selvfølgelig for børnehaven, og de havde ham allerede i tankerne til næste gang, talepædagogen kom på besøg. Vi havde også overvejet, om det var den sønderjyske dialekt, som forsinkede hans udtale, men det lader ikke til, at flersprogede børn forsinkes særligt meget i deres udtale.

Laila Kjærbaek & Ditte Boeg Thomsen:
*Børns sprogtilegnelse – sproglig udvikling
hos danske børn i alderen 0-6 år.*
Frederiksberg: Frydenlund, 2021.
ISBN 978-87-7216-393-2.
376 sider. 400 kr.

nale fonetiske alfabet (IPA), siden vokalerne /ɑ, a, ʌ/ bruges i overensstemmelse hermed, og *sj*-lyden skrives /s/. Men på den anden side skrives vokalerne *æ* og *å* ikke /ɛ/ og /ɔ/, men /æ/ og /å/ i lighed med lydskriftsystemet Dania. Forklaringen må være, at man har valgt de danske bogstaver i nogle tilfælde for ikke at introducere for mange fremmedartede tegn. Det fungerer da også fint, da lydskriften er konsekvent og let at læse selv for lægfolk.

Den grammatiske del gør brug af den danske terminologi for ordklasser såsom *navneord*, *ud-sagnsord* og *tillægsord*. Det må være af hensyn til den brede målgruppe, hvor der måske er flere, som kender til de danske termer end de latinske som *substantiv*, *verbum* og *adjektiv*. Jeg troede ellers, at man i grammatikundervisningen mange steder var gået over til de latinske begreber, men det skal nok også passe, at de danske hænger ved i manges bevidsthed endnu.

Under alle omstændigheder kan man altid slå fagtermerne op i den omfattende ordforklaring mod slutningen af bogen. Her er alle bogens hovedbegreber forklaret kort og præcist og med de latinske synonymer, hvor det er relevant.

Anbefaling

Børns sprogtilegnelse formår at komme hele vejen rundt om emnet og endda på en måde, så man kan tilgå det fra vidt forskellige discipliner. Den er meget praktisk orienteret i sin tilgang, og det hele er baseret på forskning. Derfor kan den anbefales til alle i målgruppen. ■

Grammatisk er min søn på det almindelige stadium for sit alderstrin, hvor nogle bøjninger overgeneraliseres. F.eks. bøjer han mange verber, som ender på *-ide*, ligesom *gide* – *gad*. Det giver de specielle former *bad* (datid af *bide*), *glad* (datid af *glide*) og *smad* (datid af *smide*). Og syntaktisk sammenblender han passiv-konstruktioner, når han siger »Jeg vil gerne blive bæres«. Det er heller ikke noget, han behøver at have helt styr på endnu.

Alle disse anekdoter nævner jeg kun for at sige, at bogen virkelig indbyder og giver gode værktøjer til at analysere børns sprogtilegnelse – og til at støtte børn i processen.

Tekniske begreber

Der anvendes en lille smule lydskrift i beskrivelsen af børns udtale, men den er ikke forklaret nærmere. Min første antagelse var, at det var det internatio-

Fra bogstvmyster til forfatter

Anne Hjælmsø, forfatter

Jeg er en lykkelig ordblind kvinde – i dag. Men vejen var tung og lang. For tre år siden blev jeg testet for ordblindhed for første gang på et ordblindecenter. Jeg fik ingen skældud, kun venlig omsorg og en mappe med mine »problemområder«. Testen målte mig til 85 % ordblind.

Jeg kigger ned på siderne. Der er fine billeder af børn, der leger, en ko og en so. Det hedder en læsebog, og mine klassekammerater læser. Så bliver det min tur. Jeg læser også. Lærerinden retter mig, men der er en dreng, der har flere fejl, end jeg har. Vi skal bladre til næste side, en pige fra anden række skal starte. Jeg er helt stiv af at høre efter alle ordene, næste pige fortsætter, det bliver svært at huske. Pludselig siger frøkenen: »Følger du med, Anne? Du kan fortsætte!«

Jeg er varm i hele kroppen, ser på billederne og prøver at sige ordene efter Marie. Nu står frøkenen ved min pult. »Læs, hvad der står der!«. Jeg begynder på *ø* og *sø* og *Ida* og *Erik*. Hun afbryder, råber: »Du læser jo ikke, har du ikke øvet dig hjemme?«

Jeg bider mig i kinderne for ikke at græde, og heldigvis opgiver hun mig. I frikvarteret spørger jeg Høne, hvordan man læser. Hun er sød, griner kun lidt og siger, at jeg bare skal sætte bogstaverne sammen, som *S O* siger *so*. *S O L* siger *sol*. Jeg siger det efter hende, det er let nok. Men når jeg ser i læsebogen, er der mange bogstaver, og de siger ikke noget. »Du skal bare stave dem,« siger min mor, mens hun skræller kartofler.

Jeg kan ikke huske, hvad de bogstaver hedder, jeg ved bare, at i det billede af alfabetet er *A* forrest og er rødt og ligner et spidst hus med gulvet i midten. *B* er blå som havet og har to bobler. *O* er gult som

solen. Det må jeg lære. Jeg øver mig, og mor hører mig. Hun bliver sur, når jeg siger forkert.

Men når jeg så skal læse om *Ida* og *Erik*, så er alle bogstaverne små og sorte. Jeg kan ikke huske dem. De siger ikke lyde. Men mor kan. Hun læser hurtigt hele bogen op og siger, at jeg skal prøve. Det hele kører rundt. Mor læser og peger. Jeg siger efter hende: »Her er en *ø* i en *sø*«. Det er pærenemt.

Jeg glæder mig til at komme i skole. Høne spørger, om jeg har fødselsdag, og det er rigtigt, at jeg har sådan en fødselsdagsfølelse i maven. Jeg læser det, som jeg øvede med mor. Frøken Pedersen ser mistroisk på mig, bladrer en side og forlanger, at jeg skal læse. Men jeg kan ikke huske alt det. Høne sidder med hovedet nede ved bordet og hvisker ordene. Jeg støder dem ud et ad gangen og slipper. Jeg skal tisse, beder om lov og går langsomt ud i gården. Der er ingen børn. Alle wc-dørene er åbne. Jeg går ind og prøver dem alle, før jeg vælger det bagerste og hiver mine bukser ned. Jeg sidder og kigger på døren. Der står mange bogstaver, der er også hjerter og nogle tegninger, der ikke siger noget. Endelig ringer klokken. Jeg trækker i snoren og går ud. »Har du tyndskid?« spørger Høne.

Lærerinden opdager det med, at Høne hvisker, og flytter mig op på forreste bæk, ligesom de umulige drenge, der er dumme som huller i jorden. Mor hjælper mig med at være en side foran i

»2. c, Anne Hjælmsø skal til tandlægen.«

– Jeg springer op, reddet. Jeg slipper for at læse den side op, som min mor ikke har hjulpet mig med at lære udenad. Jeg hopper glad op ad alle trapperne ...

Anne Hjælmsø

Men denne kloge dame så på mig og forklarede så, at forfattere er de mennesker, der skriver bøgerne. Jeg var målløs.

Anne Hjælmsø

læsebogen. Først læser hun, så »læser« jeg, indtil jeg kan. Jeg får ros af frøkenen, der siger, at det jo nytter at læse lektier. Jeg bliver helt glad, selvom jeg ved, det er snyd. Høne er sød, men hun er også dum, for hun griner bare, når jeg siger, at bogstaverne svømmer sammen. »Ja, og det hedder ord, dit fjols.«

Den dag, vi bliver kaldt op til tandlægerne, er de andre stille. Tommy græder. Vi venter og venter. Damerne er flinke, men mine tænder har mange huller, siger de. »De plomber, du har fået lavet, er ikke gode nok. De skal bores ud igen.«

Der er også andre børn, som skal bores, og man bliver kaldt op til damerne i højtaleren. Nogle gange begynder en at græde eller holde sidemanden i hånden, men hvis højtaleren har sagt, man skal komme, så er der ingen vej udenom. Det gør ondt at blive boret, man siger »av«, og så stopper hun, men hun begynder igen, for ellers bliver det ligesom med de plomber, hvor der sidder karies indenunder.

»2. c, Anne Hjælmsø skal til tandlægen.« – Jeg springer op, reddet. Jeg slipper for at læse den side op, som min mor ikke har hjulpet mig med at lære

udenad. Jeg hopper glad op ad alle trapperne og snupper et af de gamle Anders And-blade. Venteværelset er bedre end wc'erne, hvor der lugter af tis. Her lugter der bare af tandlæge, det er rart. Boret er slemt, men klinikdamen roser mig og aer min kind. Sådan lærte jeg at elske tandlæger. Den smerte, de påførte mig, var ingenting mod den frygt, jeg følte for at blive afsløret i ikke at kunne læse. Jeg blev venner med damerne, fortalte af og til frøken Pedersen, at jeg skulle til tandlæge, og smuttede fra timerne. Så sad jeg der på deres trappe og lyttede. Når nogen kom ud fra klinikken, løb jeg ned i gården eller ud på wc'erne.

Jeg knækkede koden

Hver gang højtaleren startede med »besked fra tandlægen«, spirede et lille håb i mig, men andre børn havde også dårlige tænder. Da jeg nåede til tredje klasse, kunne jeg pludselig læse. Det er mærkeligt at tænke tilbage på, for jeg kan ikke huske det lille mirakel, det må have været for mig. Kom det i et splitsekund, i løbet af et par dage – eller læste jeg først små lette sætninger og siden sværere tekster? Jeg aner det

Er lyset for de lærde blot
til ret og galt at stave?
Nej, himlen under flere godt,
og lys er himlens gave,
og solen står med bonden op,
slet ikke med de lærde
oplyser bedst fra tå til top,
hvem der er mest på færde.

N.F.S. Grundtvig, 1839

ikke, men da jeg havde knækket den kode, blev jeg grebet af læsehunger og slugte alt, hvad jeg kom i nærheden af. Anders And den ene gang om ugen, hos min plejemor Familiejournalen og så alle bøgerne på skolebiblioteket.

Også bibliotekarerne blev mine venner, de uddelte bøger med rund hånd, men jeg læste hylterne op og blev grebet af bekymring. Hjemme var der ikke andre bøger end sære tykke bind om natur, anatomi og diverse leksika. Det var romanerne, jeg gik efter, de store historier. De flinke bibliotekarer fortalte mig om voksenbiblioteket i Bygaden. Jeg fik en seddel med fra dem, som jeg skulle vise mine forældre og bede dem om at skrive under. En dag stod jeg med mit første voksen-lånerkort i hånden. Jeg følte mig rig – og mærker stadig denne gode fornemmelse af at kunne få fingre i den overvældende rigdom af bøger på reolerne.

Jeg kom hurtigt til at blive gode venner med bibliotekarerne. Det var dengang, man bare kunne sige: »Har I noget om gravrøvere, egyptere eller en bog fra Rusland?« Så gik man i hælene på bibliotekaren, som præsenterede forskellige bøger, indtil man valgte nogle stykker. En dag talte jeg meget om en bog, der optog mig. »Vil du så ikke have en til af samme forfatter?« Fordi jeg i så mange år havde snydt mig til at lade, som om jeg kunne læse, var jeg blevet vant til ikke at stille spørgsmål, men nikke, som om jeg vidste, hvad der blev talt om. Men denne kloge dame så på mig og forklarede så, at forfattere er de mennesker, der skriver bøgerne.

Jeg var målløs. Jeg aner ikke, hvad jeg havde tænkt, men på det tidspunkt havde jeg aldrig stillet mig selv eller andre det spørgsmål om, hvor bøger egentlig kom fra. I samme øjeblik, jeg forstod dybden af hendes udtalelse, vidste jeg, at jeg

ville være forfatter, når jeg blev stor. Det blev der smilet meget ad gennem årene, hvor andre piger ville være prinsesser, stewardesser, defektricer.

De ti første skoleår var den værste tid i mit liv. Ingen kendte til min angst. Jeg tvang mig af sted hver morgen. Men ligesom jeg lærte at læse uden at opdage overgangen, lærte jeg også, at jeg kunne komme langt med flid og stædighed. Realeksamen var så god, at jeg kom ind som hospitalslaborant-elev, var god til kemi, reagenser og patienterne – bestod med besvær og pæne karakterer alle eksamener. Jeg fik mit ønskejob og blev headhunnet til noget endnu bedre, nemlig forskning, og læste samtidig HF-enkeltfag. Som 35-årig kom jeg ind på Københavns Universitet på HF-fag plus merit fra de tekniske HF-fag. Jeg blev cand.mag. i litteratur på normeret tid – og disse seks år var så interessante, at jeg glemte angst og frygt, bestod og fik gode jobs.

Men altid gik jeg med forfatterdrømmen i lommen. Skrev, når der var nattetid tilovers, var heldig, at et forlag kunne lide mit manuskript. For ti år siden sprang jeg ud som forfatter, slap de sikre indtægter og er nu udkommet med fire skønlitterære værker, er med i ni antologier, holder foredrag, læser op og gæsteoptræder interessante steder. ■

En skuffesag

Charlot Roslev, forfatter og redaktør

Modersmål-Selskabets skrivekonkurrence har fået mig til at genopleve min lyst til at læse og skrive noveller.

Det var ved et tilfælde, at jeg så konkurrencenannonceret i en forfattergruppe på Facebook. Herefter kom jeg til at tænke på en skuffesag: en novelle, jeg for mange år siden havde arkiveret i en mappe, jeg havde navngivet »Nye tekster«. Ny var den ikke mere, men da jeg genlæste den, forstod jeg, hvorfor jeg havde gemt den. Den handlede nemlig om min og mine venners opvækst i provinsen og om min intakte kærlighed til og sorg over vores fælles fortid. Novellen er absolut ikke skrevet en-til-en, men alle følelserne deri er sande.

Jeg valgte at gå mere i dybden med min skuffesag, gøre den mere poetisk, så den passede mere til det forfatter-jeg, jeg har lige nu, og så fik den en titel: Engang, en barndom.

Mor skærer grøntsager med ryggen til mig. Hendes ryg er rank, stiv og afvisende. Stilheden imellem os forstærkes af knivens høje lyd mod skærebrættet. Hun styrer den hårdhændet og med fast greb. Hun er fra Vestjylland, den eneste pige ud af en børneflokk på syv, fire tilbage, selvmord og den slags, man lærer at tage fra: blomkål, rosenkål, hvidkål. Jeg har lyst til at skrige hende ind i ansigtet, at der for helvede ikke er nogen, der æder kogt kål længere.

Novellen handler om to veninder, der skal mødes i deres hjemby til deres fælles barndomsvens begravelse. Parallelt med den nutidige handling udspiller der sig forskellige handlingsforløb fra de tre venners barndom. Den meste dramatiske seance fra fortiden handler om drabet på en bunke kaninunger på fritidshjemmet, og de tre venner bliver mistænkt. Opklaringen finder først sted mange år senere. Tematisk

behandler novellen venskab, provins, fraværende forældre, misbrug, svigt, seksualitet, angst og kærlighed.

Jeg holder meget af novellegenren. Den første novelle, der gjorde særligt indtryk på mig, var Naja Marie Aids *Som englens flyver*. Jeg læste den sidst i halvfemserne og var målløs over både komposition, sprog og handling. Jeg glemmer aldrig Creepy! Min egen debut *Fragmenter* (2011) var også en novellesamling, og min kærlighed til denne genre skyldes bl.a. Naja Marie Aids fabelagtige noveller. I tiden efter min debut har jeg mest koncentreret mig om poesien, hvilket har resulteret i udgivelsen af digtsamlingen *Fri mig fra provinsen* (2017) og *Rift* (2019). Til foråret udkommer jeg sammen med tegneren Klaus Albrechtsen med en illustreret poesibog omhandlerne moderskabet. Bogens titel er *Jeg har dig*. Sideløbende med mine udgivelser har jeg åbnet min egen virksomhed, Ordkløveriet, hvor jeg bl.a. tilbyder redaktørydelser på andres manuskripter. ■

Uro

Sinus Reuss, forfatter og datalog

Jeg havde en drøm ...

... **d**engang jeg var barn og teenager. Om en dag at blive forfatter. Jeg elsker at læse og skrive, og kunne der være noget større end at dele mine historier med andre? Men atten år gammel blev jeg ramt af virkeligheden. Jeg begyndte at studere, og fra da af var mit liv fyldt op. Studier og arbejde, børn og venner. Et par gange om året meldte skrivekløen sig, og jeg gravede mig ned i nogle dage for at afreagere, men mere blev det ikke til. Skrivedrømmen gik i hi.

Så blev det året, hvor alt ændrede sig. 2011. Jeg skulle være fire måneder i Beijing med min ægtefælle, hvor mit eneste job var at passe vores børn på 2, 6 og 7 år. Det skulle jeg så til gengæld også i døgn drift, og efter et par uger var jeg ved at eksplodere. Det var hyggeligt at have tid med børnene og opleve byen sammen, men jeg havde desperat brug for også at lave andre ting. Det var jo nødt til at være i hjemmet, så jeg genoptog skrivning, tegning og maling. Bare et kvarters tid hver dag. Men skrivningen greb om sig, og tegning og maling måtte passe sig selv. Snart vidste jeg, at jeg aldrig ville undvære at skrive igen.

Efter en masse store omvæltninger i mit liv tog jeg medio 2020 en kæmpe beslutning. Jeg ville leve af min opsparing og arbejde på fuld tid med at skrive, så længe jeg havde råd. Året efter debuterede jeg med novellesamlingen *Intet at skjule* og var oven i hatten så heldig, at jeg fik udgivet noveller i fire antologier og et tidsskrift, herunder novellen *Når far kommer hjem* i *Stilhed før storm*. Og i år kommer der flere bøger og noveller fra min hånd. Så den næsten døde drøm gik alligevel i opfyldelse.

Et uroligt billede

Da jeg så Modersmål-Selskabets konkurrence, blev jeg straks indfanget. »Skriv en novelle under temaet *Stilhed før storm*.« Det kan jo være hvad som helst. Og den skal slutte, lige inden der rent faktisk sker noget. Og så til Modersmål-Selskabet! En spændende udfordring, som jeg ærlig talt ikke forventede at få succes med. Men jeg kastede mig ud i det. Jeg havde masser af idéer, men et billede satte sig fast i mit hoved. En otteårig pige, der venter. Fuld af uro. Billedet blev starten på min novelle.

Rystelserne starter som en svag vippen i venstre fod. Den ridsede, røde sandal vibrerer. Op ned op ned. Tærerne i sandalen vipper højere, og bevægelsen breder sig til underbenet, der begynder at gynges.

Venstre ben gynger hurtigere, sætter højre i bevægelse i modtakt. Frem tilbage frem tilbage, hurtigere, hurtigere.

»Sid så stille,« hvæser moren og kigger sig hastigt omkring. Den brede gang er tom. ■

Det skjulte under nedlukning og isolation

Julie Thinggaard Callesen, cand.mag. i dansk og filosofi

At tage mig tiden til at skrive *Vildspor* føltes som ren selvforkælelse, og jeg nød at arbejde med noget, som gav så meget mening for mig. Jeg håber, at novellen kan give en tilsvarende mening for en læser.

Under nedlukningen af Danmark, hvor så mange familier sad hjemsendte og sammen uafbrudt i alle døgnets timer, tænkte jeg meget på de dysfunktionelle familier. På børn, som til daglig levede med mistrivsel og nu sad uden mulighed for at komme væk fra hjemmet. Da jeg så Modersmål-Selskabets konkurrence, satte jeg mig for at prøve at skabe en fortælling, som skulle være et øjebliksbillede af, hvordan hverdagen kunne se ud for en ung i en misbrugsfamilie under nedlukningen. Mit mål var at skabe noget genkendeligt for de unge, og på samme tid ville jeg forsøge at agere talerør for dem, så andre måske kunne få en bedre forståelse for, hvad det var, som de unge stod i og kom fra, når alt igen blev åbent og vendte tilbage til det normale. Jeg håbede herigenem at skabe et rum, hvor det svære og tabubelagte blev muligt at tale om.

Der blev vendt op og ned på det normale

Jeg tænkte længe over, hvordan jeg skulle få det til at fungere i teksten, så det fremstod troværdigt. Jeg besluttede mig for at lade en ung pige være jeg-fortæller og for, at sproget skulle være meget tæt op ad den måde, som de unge taler på i dag. Ved ikke at lade en voksen kommentere og være synlig i den sproglige gengivelse af hændelserne ville jeg lade sproget optræde som en nøgen repræsentation af det, som jeg-fortælleren oplevede. Derfor er der en del talesprog, som jeg håber fungerer som en autentisk indgang til forståelse af handlingen snarere end som irritation for læseren. De fleste siger jo »spritte hænder« og ikke »afspritte«, »Insta« og ikke »Instagram« osv.

I en klassisk novelle bliver læseren ofte først introduceret for det normale, hvortil der så kommer en for-

styrrelse eller en udfordring, som ændrer handlingsforløbet. Med min novelle ville jeg skildre normalen som alt det, et ungt menneske har til hverdag med venner, skole og fritidsaktiviteter. Til den unge pige i min novelles hverdag hører hendes mors alkoholmisbrug og konsekvenserne heraf; det er en integreret del af alt, hvad hun gør. Det forstyrrende element i min novelle er corona, nedlukning og følgerne heraf. Det skulle altså ikke være misbruget, der var det forstyrrende element, for det står de unge jo altid allerede i. Jeg ville skildre, hvad corona lagde oveni for de her unge mennesker, som allerede var så pressede.

Vildspor foregår i en tid, hvor corona og nedlukning fylder meget. Emnet for novellen er dog aktuelt også uden corona. Derfor prøvede jeg at beskrive, hvordan det var i den første nedlukningstid med hamstring, frygt og isolation, dog uden at dette skulle være hovedtema. Nu hvor jeg genlæser novellen, kan jeg dog også se, at den for mig bliver en påmindelse om alle de tanker, som var der i de første måneder, hvor vi ikke havde nogen fornemmelse af, hvornår og hvordan pandemien ville udvikle sig. ■

Endnu en sønderjysk børnefortælling har set dagens lys

Michael Bach Ipsen

Oversætteren bag de sønderjyske udgaver af *Den lille prins* og *Peter Kanin*, Ann Posselt, har gjort fortællingen om *Snirklerne i granskoven* til *Æ snirkle i æ granskaw*.

U lig de andre børnebøger på sønderjysk er her tale om et tosproget værk. På venstresiderne får man historien om de små størrede fantasidyr, snirklerne, på rigsdansk, og på højresiderne er præcis samme fortælling at læse på sønderjysk.

Historien handler om en uge i snirkelfamiliens liv, og med mange genkendelige og alligevel ikke overdrevne gentagelser med snirkelbørnene, der skal lægges i seng hver aften, er omfang og progression egnet til at dele den op i syv godnathistorier.

De to snirkelbørn hedder Tip og Top, og det giver anledning til nogle ordspil, som gør sig godt på både rigsdansk og sønderjysk:

»Nå det vå godt, do vå neem å finn«, sii *Tip*, å *tippe* ue æve æ kant a æn grangren for å se om olle æ træs green æ våe. »Å, *Top*, i daw ska do it sving dæ hel op i æ *top* a æ træ, for vi ska jo leech æn van'leech mæ Sigurd«.

Variation

At man netop kan læse historien på både rigsdansk og sønderjysk, gør den særligt velegnet til også at blive læst af børnene selv, når de har lært at læse på rigsmålet, og også til at få den læst højt af voksne, som ikke snakker sønderjysk. Dermed vil børn, der vokser op i andre landsdele og ikke hører sønderjysk til daglig, kunne få den læst højt af f.eks. sønderjyske bedsteforældre og kun koncentrere sig om dialekten og de sproglige ligheder og forskelle, fordi de allerede er fortrolige med handlingen på rigsdansk.

Da sønderjysk ikke har sin egen ortografi, vil det altid være op til den enkeltes systematik og lokale rødder, hvordan man vælger at stave. Posselt har f.eks. valgt dobbeltvokal til at angive lang vokal, så historien er let at læse lydret. Hun har desuden be-

holdt de stumme bogstaver fra rigsdansk i ord som *hveps* og *vidst*, antagelig for læsbarhedens skyld, men dog ikke i f.eks. *hverken*: »værken«.

Forfatter og oversætter udtrykker da også i forordet håb om, at man netop vil udskifte ord og vendinger, som ikke er lokale, med sin egen variation.

I al sin enkelhed

Bogen bærer præg af, at der ikke er brugt ressourcer på korrektur af navnlig tegnsætning og på det typografiske. I det hele taget synes satsen at være lavet i et simpelt tekstbehandlingsprogram, men det enkle kan også være vellykket, og forlæggeren begrundet netop fraværet af illustrationer med, at det giver børnenes fantasi frit spil.

Den enkle *finish* taget i betragtning er prisen i den høje ende. Til gengæld opfylder bogen som få andre et behov for dem, der gerne vil føre deres dialekt videre til næste generation. ■

Anne Charlotte Carlslund:
Snirklerne i granskoven - Æ snirkle i æ granskaw.
København: Forlaget Syd, 2021.
ISBN 978-87-94097-02-4. 111 sider. 175 kr.

Sønderjyske rim i børnehøjde

Christian Munk

Thomas Jacob Clausen har skrevet *ABC å synnejysk*. Den egner sig rigtig godt til højtælæsning for børn og forældre med interesse for sønderjysk.

Lige siden jeg lærte sønderjysk at kende gennem min svigerfamilie, har jeg sagt, at den dialekt er som skabt til vers. Det er, som om alting rimer. En sætning som »Husk bukser, saks, sovs og snavs« udtales for eksempel »Haws baws, saws, saws å snaws«. Derfor blev jeg glad for at høre, at den sønderjyske poesi lever videre i en børne-ABC.

Digtene er sjove og fantasifulde – nogle af dem helt absurde – og de ledsages af klare og farverige illustrationer, som er tegnet af forfatterens ægtefælle, Lea Baastrup Rønne.

Bogens undertitel henviser til, at hvert digt indeholder mindst ét stednavn fra egnen, som så vidt muligt begynder med det pågældende bogstav. Kun X og Z er ikke brugt som forbogstaver, men Q er løst ved, at *Korup* er stavet *Quorp*, hvilket historisk var en almindelig stavemåde af det stednavn.

Stavning

Når man skriver på sønderjysk, er der jo den ulempe, at der ikke findes nogen anerkendt retskrivning. Derfor vil der altid være forskellige meninger om, hvordan dialekten skal skrives. Man kan ikke skrive det fuldstændig lydret, for så kan læseren dårligt kende ordene. Så der skeles til den almindelige danske retskrivning – ganske vist med mange ændringer, som skal afspejle den sønderjyske udtale.

Jeg kan især godt lide konventionen med at skrive *gh* for lyden [x], som ellers ofte skrives *ch* i lighed med tysk retskrivning. Det gør ord som *baghe* 'bager', *kagh* 'kage' og *uugh* 'uge' meget mere genkendelige.

Men her ender systematikken i stavemåderne. Lyden [w] skrives i flæng *u*, *v* og *w*, hvilket man støder på i *naue* 'noget', *lave* og *lawe* (begge i betydningen 'laver'). Bogstaverne *o* og *å* er også i fri variation, så

Thomas Jacob Clausen:
ABC å synnejysk – en byvandring gennem Synnejylland. Sønderborg: Æ Synnejysk Forening, 2021. ISBN 978-87-973298-0-1. 164 sider. 150 kr.

præpositionen *på* skrives både *å* og *o*.

Den samme stavemåde kan også dække over forskellige udtaler, som f.eks. *o*, som ud over 'på' også kan betyde 'og'. Og stavemåden *vej* bruges både om 'vej' og 'ved' (præsens af verbet *vide*). Det gør teksterne lidt svære at læse, men det hjælper at læse dem højt, for så kan man nogle gange bedre forstå meningen.

Heldigvis er der hjælp at hente i de medfølgende oversættelser bagest i bogen. Og er man i tvivl om udtalen, kan man finde forfatterens egne indtaling af digtene på Spotify.

Anbefaling

Bogen kan bestemt anbefales til børnefamilier med forbindelse til eller særlig interesse for Sønderjylland. Rimene kommer vidt omkring både i Sønderjylland og i temaer. Min favorit er uden tvivl bogstavet *E*, hvor et personificeret nedlagt kraftvarmeværk i Ensted skuer ud over havet og misunder vindmøllerne. Det bedste rimende ordpar findes efter min mening under *B*, som handler om en bager, der bager for store brød:

De smaghe godt – bevares – men det æ da temle stjaafe (stjabet, dvs. 'pjattet' eller 'tåbeligt') at æ mund ska åfnes op te det krampe i æ kjaafe ('kæber') ■

Dansk i samspil

Marc Daniel Skibsted Volhardt, adjunkt i islandsk og dansk ved Islands Universitet

Vi er nået til bind 5 i seksbindsværket *Dansk Sproghistorie*. Det omfattende værk giver en grundig indføring i det danske sprog fra alle ledder og kanter med over 80 eksperter som forfattere.

Dette femte bind handler om *Dansk i samspil*, både indadtil og udadtil, hvordan dansk har påvirket andre sprog i verden, samt hvordan andre sprog inden for Danmarks grænser har påvirket dansk. Værket er et *must*, som vi siger på godt låneordsdansk med et samspilsindlånt ord, hvis man vil have et overblik over det danske sprog samlet på dansk for første gang siden 1968.

5. bind indeholder 25 kapitler skrevet af 24 forfattere, der fører os grundigt og sikkert gennem hver deres ekspertiseområde. Bindet er opdelt i to dele: *Dansk i verden*, der omhandler dansk uden for Danmark, og *Andre sprog i Danmark*, der beskriver andre sprog inden i kongeriget, deres strukturer, status og deres indflydelse på og samspil med dansk.

Dansk i Norden

I bindets første kapitler beskriver Berit Sandnes, Jógvan í Lon Jacobsen, Auður Hauksdóttir og Birgitte Jacobsen dansk henholdsvis i Norge, på Færøerne, i Island og i Grønland. I Norge var dansk længe det officielle skriftsprog hos en nation, der *talte* et helt anderledes sprog; kapitlet behandler interessant, hvordan sprog ofte bliver en politisk beslutning snarere end en lingvistisk, og om sproget i Norge på det tidspunkt skulle kaldes dansk eller norsk. Samme problemstilling kendes fra Balkan, hvor ét sprog, serbokroatisk, pludselig blev til fire, nemlig kroatisk, bosnisk, serbisk og montenegrinsk, selvom det ikke var sproget, der havde ændret sig, men derimod landegrænserne. Det fortæller Jakob Steensig om i kapitlet *Nyere indvandrersprog* i bindets anden del. På samme måde udforsker Ulf Teleman det skånske overgangsland mellem dansk og svensk. Skånsk

kan være både-og eller ingen af delene, alt efter analysemetode og synsvinkel. Jógvan í Lón Jacobsen fortæller til stor fornøjelse om en skelen mellem *gotudansk* og *Færø-dansk*, undertegnede ikke var bekendt med trods mange års interesse i vestnordisk. Auður Hauksdóttir gennemgår det danske sprogs status i Island, både i samfundet og som det obligatoriske fremmedsprog, det stadig er i det islandske skolesystem. Ovenstående er ligeledes en fortælling om, hvordan dansk som magtsprog er blevet bevidst

Bindet er smukt og farverigt illustreret med både fotografier, faktabokse og farveillustrationer. Læseren kan mærke, at alle forfattere er i deres es, og det gør bindet til en særdeles fængslende og behagelig oplevelse at læse.

modarbejdet i en søgen mod national identitet i disse sprogsamfund: I Island er ordforrådet i dag mere islandsk, mindre dansk, end det var for to generationer siden, og i Norge beskriver Berit Sandnes, hvordan hele to metoder blev anvendt til at gøre sproget norsk: på én side fornorskning af det allerede danske skriftsprog, og på den anden side konstrueringen af et helt nyt norsk skriftsprog baseret på traditionelle norske dialekter. Også Else Bojesen beretter om, hvordan man aktivt har modarbejdet såkaldte *danismer* i svensk for at fjerne sig så meget som muligt fra dansk. Det flydende sprogbegreb går igen hos Birgitte Jacobsen i kapitlet om dansk i Grønland:

Ebba Hjorth, Henrik Galberg Jacobsen, Bent Jørgensen, Birgitte Jacobsen, Merete Korvenius Jørgensen og Laurids Kristian Fahl (red.): *Dansk sproghistorie (5). Dansk i samspil.*

Det Danske Sprog- og Litteraturselskab & Aarhus Universitetsforlag, 2021.
ISBN 978-87-7184-166-4.
475 sider. 400 kr.

Var det dansk eller norsk, der kom til Grønland? – for på det tidspunkt var grænsen mellem de to måske mere uklar. Det er nye perspektiver, der får læseren til at tænke og begejstres. Et andet sprog møde finder sted ved den dansk-tyske grænse, hvor dansk mødes med tysk og frisisk, nordgermansk med vestgermansk, rigsdansk med højtysk, sønderjysk med plattysk. Det skriver Karen Margrethe Pedersen om i kapitlet *Sydsløvig*.

– og i resten af verden

Også uden for Norden har dansk haft indflydelse, og man overraskes igen over, hvor langt ud i verden dansk er nået. Både i England og i Normandiet har dansk været tydeligt til stede; det ses ikke mindst på områdernes stednavne, hvilket vi kan læse hos Gillian Fellows-Jensen, og danske udvandrere har ligeledes ført dansk så langt ud i verden som til USA, Canada og Argentina. I kapitlet *De nye hjem* beskriver Jan

Heegård Petersen, Karoline Kühl og Peter Bakker det dansk, der tales og har været talt hos de danske udvandrere. Mange læsere kan nok også huske, da Brødrene Price besøgte Elk Horn midt i Iowas uendelige majsmarker, hvor folk nok har dansk oprindelse, men fortolker traditionerne på deres egen måde, når de spiser medister med æbleskiver som tilbehør. Ligeledes har der været undervist i dansk i de danske kolonier i bl.a. Vestindien og på Guldkysten, og de, der har været på vestindiske krydstogter, har nok set, at dansk stadig er synligt på de kanter. Kristoffer Friis Bøegh skriver sammen med Peter Bakker om dansk i kolonierne.

Dansk har også officiel status som EU-sprog sammen med 23 andre, lige fra maltesisk til store sprog som fransk og tysk. Carol Henriksen skriver om dansk i EU i kapitlet *EU*.

Endelig bringes dansk på verdenskortet af de danske institutter ved universiteter rundt omkring i verden, der underviser i dansk, fra Vancouver til Seoul. Det fortæller Henrik Galberg Jacobsen om i kapitlet *Udenlandske universiteter*.

Sprog i Danmark

Bindets anden halvdel vender synspunktet og ser på, hvilke sprog inden for kongerigets grænser der lever i samspil med dansk. Nogle sprog hører vi meget til, mens andre sprog næsten er ukendte for de fleste. Gennem tiden har prestigesprog som latin og fransk haft stor indflydelse på dansk, hvilket Peter Zeeberg og Ulla Gjedde fortæller om. Ikke mindst vores store vestgermanske naboer mod syd og vest har i flere hundrede år bidraget med en masse ordforråd til dansk, først tysk og hollandsk – sidstnævnte har vi

☛ fået en masse søfartsord fra – og i de senere år er det engelsk, der er blevet et prestigesprog, som vi låner ord fra. Det skriver hhv. Vibeke Winge og Niels Davidsen-Nielsen om i kapitlerne *Tysk og nederlandsk* og *Engelsk*. Et andet germansk sprog, de fleste nok ikke så ofte tænker på, er de østeuropæiske jøders sprog jiddish, som Morten Thing giver os en indføring i. Sproget ser umiddelbart fremmed ud med de hebraiske bogstaver, men lyder straks mere bekendt, når man lytter til det.

Også store slaviske sprog har gennem tiden været til stede i Danmark, som vi kan læse om i kapitlerne *Russisk* af Jens Nørgård-Sørensen og *Polsk* af Bodil Wieth-Knudsen.

Endelig fortæller Peter Bakker om et ofte negligeret sprog, romani, nemlig romafolkets sprog, som nok er veletableret i Danmark, men er forholdsvis ukendt og ikke mindst uden tilsvarende sproglige rettigheder som hos vores naboer i f.eks. Sverige og Tyskland. Til slut fører Elisabeth Engberg-Pedersen os gennem dansk tegnsprog og minder læseren om, at tegnsprog er naturligt opståede gestiksprog, at tegnsprog ikke er internationalt og ikke nødvendigvis er tæt beslægtede med hinanden på den måde, vi ville forvente af talte sprog.

Et fængslende værk

Bindet er interaktivt, og der findes ekstramateriale og litteraturlister til mange timers videre fordybelse på værkets hjemmeside. Bindet er smukt og farverigt illustreret med både fotografier, faktabokse og farveillustrationer. Læseren kan mærke, at alle forfattere er i deres es, og det gør bindet til en særdeles fængslende og behagelig oplevelse at læse. ■

Kommentar

Smadrede bogomslag

Carl Jørgen Nielsen, cand.mag. i dansk og engelsk, fhv. gymnasielektor

princippet består en bog af et vist antal sider med tekst på. En bog forventes at være samlet i et bind, ellers kan man jo ikke holde styr på alle siderne. Og det er i dag almindelig praksis, at en bog, hvis det ikke er en billigbogsudgave, er indbundet med et kartonomslag, blødt eller hårdt, ofte med et såkaldt smudsomslag, dvs. et omslag af typisk ret kraftigt papir. Når det oprindeligt betegnes som et smudsomslag, er forklaringen, at det var her, at en eventuel læseslitage kunne sætte sig spor, og man kunne så bare smide omslaget væk, når bogen blev sat i reolen. I øvrigt var det tidligere i mange tilfælde sådan, at bogens ejer fik den indbundet hos en bogbinder. Og med lidt held kan man, undertiden til en ret overkommelig pris, i dag i antikvarierne finde smukt indbundne bøger fra en svunden tid.

Men i disse tider er bogbindere en sjælden art. Bogbind er en dyr og eksklusiv hobby, kunst på en særlig måde. Ellers er det almindelige nu, at bogbind og omslag typisk er noget, som er forlagenes ansvar. Og det håndteres i mange tilfælde ret uengageret. Man er jo som forlag primært sat i verden for at sælge bøger.

Forlagsbetalt vandalisme

Jeg er så heldig at have førsteoplaget fra 2021 af Jesper Wung-Sung: *Kvinde set fra ryggen* stående i reolen. En smuk bog om ægteparret Hammershøi, med fokus på kunstnerens kone og hendes skæbne. Bogen er, helt fortjent, blevet en anmeldersucces. Og så har vi miseren. Det oprindelige omslag: en gengivelse af Hammershøis maleri *Interiør med ung kvinde set fra ryggen* (1903–04) og dertil i guldtryk forfatternavn og forlag: »Politikens Forlag«. Det er det hele. Og det er svært at forestille sig, at det kan gøres meget bedre. Men altså nok noget værre. Desværre. I de følgende oplag blev omslaget svinet til med forlagshype

i form af begejstrede *onliners* fra anmelderne og en mindre mælkevej af stjerner. Et *cool* grafisk citat af et af Hammershøis centrale malerier er blevet komplet ødelagt af en forlagsbetalt vandal.

Den slags sker ret ofte. Hvis et forlag har mulighed for at presse, hvad det må tro er salg fremmen- de »kommunikation« ind på omslaget af en bog, så er det det, forlaget gør. Så hvis man ikke får fat i førsteoplaget af en bog, er man henvist til et grafisk ringere produkt til samme pris. Egentlig er det lidt underligt, at et forlag ulejlig sig med at betale for et unikt billede på omslaget, som så ved først givne lejlighed svines til med reklameskræp.

Men det er vel meningen, at forlagene skal gøre reklame for deres produkter? Selvfølgelig. Dog ikke nødvendigvis ved at smadre bogomslaget, som det ofte ses i dag. Tidligere var det almindelig praksis, mindre plad, at få anbragt anprisningerne på omsla-

gets mere anonyme bagside eller på en af omslagsflapperne, således at i det mindste omslagets forsidebillede bevarede intakt. Det skal dog retfærdigvis bemærkes, at moderne forlag også betjener sig af denne mere diskrete fremgangsmåde.

Bogomslag behøver ikke at være grimme

Jeg er så heldig også at have et eksemplar stående på hyl- den af Raket Haslund-Gjerrild: *Adam i Paradis* (2021), også en kunstnerroman. Bogen er en slags dokumentar- roman om maleren Zahrtmanns sidste år, som udkom på forlaget Lindhardt og Ringhof. Omslagsillustration- en, en gylden slange, som slynger sig ned over forsiden, er designet af Simon Lilholt. Bogen er også blevet godt anmeldt. Men den berettigede anmelderros er anbragt på smudsomslagets bagside, således at foromslaget er grafisk intakt. En grafisk god løsning.

Men maksimumpoint for konsekvens og god smag tilfalder i denne sammenhæng forlaget Gut- kind. De senere oplag af en af forlagets anmeldersuc- ceser Helle Helle: *Bob* (2021) er grafisk identisk med førsteoplaget. Så kan det vel heller ikke være vanske- ligere. Bogomslag behøver ikke at være grimme. ■

Notitser

Indkaldelse til generalforsamling

Alle medlemmer indkaldes hermed til Moders- mål-Selskabets ordinære generalforsamling lørdag den 23. april kl. 15–16 i *Salen* i Østerbrohuset, År- husgade 103, 2100 København Ø. Dagsordenen be- står af de faste punkter i vedtægternes § 5 stk. 2.

Efter generalforsamlingen vil Bertel Haarder holde foredrag om sit forhold til modersmålet. Der er gratis offentlig adgang til foredraget.

Hvem skal have Modersmål-Prisen?

Modersmål-Prisen uddeles hvert år som en påskøn- nelse af en over for brede kredse særlig fremragende anvendelse af et sprog efter selskabets ideal: klart, ud- tryksfuldt og varieret.

Medlemmer kan indstille kandidater indtil den 1. maj. Indstillingen skal være på mindst en halv side.

Læs mere på modersmaalselskabet.dk/begivenheder/ms-prisen/indstilling

Vind et eksemplar af:

1	2	3	1	2	3
1	2	3	4	5	6

Hele den løste krydsogtværs skal være os i hænde senest den 15. maj 2022 på ic@modersmaalselskabet.dk eller Ingrid Carlsen, Skovvænget 20, 2.th., 6100 Haderslev.

		I 2015 VANDT BOGEN »DIN TUR, ADRIAN«				
		AFFEKT	LITER	URT	UOVERLAGT	FØRST
					TOENS	
					KÆLDER	
1/2022	LIDELSEN	GREB KROMOSOM TYSKBY		BROK PLADE		
ITAL. RET						
SY		4	AFTALES		5	
STED- ORD	1		DYR	MOREN- KOP	DETER REKLAME	1
BLOKADE					3	
50		SØVN AFTALE			ENG. HR. SIG	
IVARMEN	2			1000		ITALIEN
PRÆFIKS				BLY		LYS
			3			
LAG		1				2
ØST						
BRINT		STAT HALFDAN RASMUSSEN			STEDORD KILE	2
JEGET						
BIORD				UDLYD		
STRENG				STRØM		
		6				
SLAGS	3					
DRENG						

LØSNING 4/2021

					H
					F Y N S K
					A M I G O
					S N E M
					K A T T E L E M
					N N E S P A
					U D E L T N
					D K A J K D
					V H S V A K R E
					O A N L U R
					A L G E S P I S E
					S A B B A T Å R
					T E O L
					W R E L E
					E N G L E T
					S T E N E T

Vinder af nr. 4/2021: Karoline Holm, København S